

Тема: «ПОДВИГ, ЩО ЗАЛИШИТЬСЯ У ВІКАХ»

Методичні рекомендації: Дана розробка уроку – орієнтовна. Педагог може за необхідністю доповнити, або використати свої напрацювання.

Мета:

ознайомлення вихованців з людьми, які в роки Другої світової війни проявили героїзм, патріотизм, лідерські якості у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками,

розвиток на прикладі подвигу людей старшого покоління мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Вітчизни

Завдання:

виховувати в учнів почуття патріотизму, гордості за людей своєї землі, що відстояли її незалежність і волю:

спонукати учнів сприймати уроки минулого серцем, щоб пам'ятати вічно, якою ціною здобуто перемогу у Другій світовій війні;

показати, як важливо сьогодні пам'ятати уроки історії і подвиги наших дідів і прадідів.

Форма проведення: розповідь з елементами довідок, повідомлень, бесіди, діалогу.

Місце проведення: навчальна кімната.

Тривалість: 45 хвилин.

Обладнання: мультимедійні засоби для перегляду відеофільму, слайдів, тощо (на розсуд педагога); світлини героїв-українців Другої світової війни

План уроку:

I. Вступна частина, оголошення теми і мети заняття.

II. Основна частина

1. Початок Другої світової війни і Україна

1.1. «Гляйвіцький інцидент», або операція нацистського СС під кодовою назвою «консерви»

2. Окупація українських земель фашистською Німеччиною

3. Навіки у пам'яті

3.1. Партизанська боротьба в Україні. Василь Іванович Коробко.

3.2. Підпільна антифашистська робота в містах та селах. Тетяна Йосипівна Маркус.

3.3. Самовіддана та героїчна праця українців у тилу

3.4 Українці на фронтах Другої світової війни. Іван Микитович Кожедуб, Родіон Якович Малиновський.

3.5. Героїзм українських лікарів та медпрацівників. Олександр Іванович Мещанінов.

4. Визволення України. Вклад українського народу в розгром фашистської Німеччини

4.1. Прапор Перемоги над Рейхстагом. Петро Щербина та Олексій Берест

III. Підбиття підсумку уроку

I. Вступна частина

Вже 70 років відокремлює нас від Великої Перемоги над фашистською Німеччиною. І сьогодні ми знову, як і всі попередні роки, схилиємо голови перед подвигом солдата-визволителя. Перемога над сильним ворогом здобута його кров'ю і потом. Він умів прямо дивитися в очі смертельній небезпеці, виявив військову доблесть і героїзм. Немає меж величі його подвигу в ім'я Батьківщини. Велич історичної перемоги нашої країни над фашистською Німеччиною полягає в тому, що наш народ відстояв не тільки свою державу, він самовіддано боровся за рятування народів Європи від фашизму. Україна, як складова Радянського Союзу, стала однією з переможниць у цій війні. Дехто, розглядаючи участь громадян України в діях Червоної армії, відзначає, що вони, мовляв, безпосередньо чи опосередковано обстоювали інтереси «комуністичної імперії». В цьому є зерно істини. Однак не слід при цьому ставати на шлях напівправди, відвертатися від діалектики явища – ті ж українці в червоноармійській формі захищали свою батьківщину від агресора, який зазіхав на саме існування українського народу. Тому-то й війна для них була справді визвольна, Вітчизняна. Тому-то воїни-українці в радянських Збройних Силах виявили кращі риси нашого народу – жертвовність в ім'я Батьківщини, завзятність, стійкість та звитягу.

Тема Другої світової війни залишається однією з провідних тем вітчизняної історії. Сучасні вчені по-новому намагаються переосмислити і зрозуміти події тих грізних років, більш точно відобразити психологію людей, які своєю самовідданістю, героїзмом і мужністю врятували світ від фашизму. Протягом тривалого часу Друга світова війна вважалася одним з добре вивчених періодів історії, однак поява в останні роки значного числа раніше недоступних документів зумовило новий виток дослідницького інтересу до історії війни.

II. Основна частина

1. Початок Другої світової війни і Україна

Війська Гітлера, вчинивши напад на Польщу 1 вересня 1939 р., розв'язали Другу світову війну..

1.1. «Гляйвіцький інцидент».

або операція нацистського СС під кодовою назвою «консерви».

Саме у м. Гляйвіце (тепер Глівіце, Польща), за офіційною версією, розпочалася Друга світова війна. 31 серпня 1939 року, увечері радіостанцію «Гляйвіц», розташовану на тодішньому кордоні Німеччини з Польщею, захопили кілька есесівців, переодягнених у цивільне. Імітуючи напад польських повстанців, вони усунули нечисленну охорону і персонал радіостанції, який транслював передачі із Бреслау (тепер Вроцлав), і передати в ефір антинімецьке послання польською мовою про те, що Польща починає війну з Німеччиною (згідно зі сценарієм обергрупенфюрера Гейдріха за дорученням Гітлера). Не дуже вправшись з

технікою підключення до ретранслятора, есесівці вигукнули в мікрофон кілька польських речень і поспішно, по-зłodійському втекли, залишивши на місці тіло поляка Францішека Гоньока – як доказ польського злочину супроти «світлосяйної миролюбної» Німеччини. Вважається, що Ф. Гоньок став першою жертвою Другої світової війни. Також на місце злочину диверсанти привезли тіла в'язнів концтаборів, яким перед тим було зроблено смертоносну ін'єкцію. Їхні тіла повинні були виконувати роль «загиблих під час нападу». На есесівському жаргоні вони і були «консервами». Сигналом до дії послужила фраза Гейдріха: «Бабуся померла». Вся операція тривала не більше чотирьох хвилин. На наступний день до німецького народу звернувся Гітлер, заявивши, що Польща напала на Німеччину і що тепер країни знаходяться в стані війни. Підлий і цинічний ворог продумав все заздалегідь.

На фото – сучасний вигляд радіощогли в Глівіце. Дана радіощогла – одна з найвищих дерев'яних споруд у світі. Була побудована в 1935 році.

Це був найжорстокіший і найкривавіший воєнний конфлікт в історії людства. В цю війну було втягнуто 61 держава, на території яких проживало 80% населення Землі. Воєнні дії велися на території 40 країн. Ця війна коштувала людству 65-67 млн. життів. Україна опинилася в епіцентрі війни вже у вересні 1939 р. Щонайменше 5,3 млн. осіб, або один із шести мешканців України загинув у цій бійні. 2,4 млн. українців було вивезено для примусової праці до Німеччини.

Ущент і частково було зруйновано понад 700 великих і малих міст та 28 тис. сіл, внаслідок чого безпритульними залишилося близько 10 млн.

Після війни Тернопіль був настільки зруйнований, що обласний центр перенесли до Чорткова.

Київ, Хрещатик

Загальні втрати економіки України сягнули 40%.

З початком війни німецькі дивізії швидко просувались на схід і 8 вересня підійшли до Варшави. До 15 вересня основні сили польської армії були розбиті, німці взяли Люблін і підійшли до Бреста, зайняли Володимир-Волинський (тепер Волинська обл.) і Дрогобич (тепер Львівська обл.). Бойові дії точилися на теренах Західної України. Акт агресії змусив уряди Великобританії та Франції, пов'язаних з Польщею зобов'язаннями про надання

негайної допомоги, оголосити 3 вересня війну Німеччині. Проте в перші місяці війни їх участь у бойових діях була символічною. Після кількох безрезультатних спроб

переговорів з гітлерівцями союзники прийняли таємне рішення не розпочинати активних бойових дій проти Німеччини.

В Україну вдерлися 57 дивізій і 13 корпусів групи армії «Південь» під командуванням фельдмаршала Карла фон Рундштейна. Їм протистояли 80 дивізій Київського особливого та Одеського військових округів, перетворених з початком війни на Південно-Західний (під командуванням маршала С. Будьонного.) та на Південний фронти.

Група армій «Південь» мала завдання протягом короткого часу завдати головного удару на Київському напрямку, захопити переправи, створити сприятливі умови для наступу вглиб території України і заволодіти нею. Уже з перших годин війни німці наштовхнулись на відчайдушний опір. Перший удар прийняли на себе прикордонники. Однак відсутність єдиної лінії фронту, несподівані зіткнення на марші, необхідність розгортати бойові порядки під вогнем противника на непідготовлених рубежах, удари з повітря за

переважання німецької авіації, відсутність налагодженої системи забезпечення боєприпасами, часта втрата управління -- все це ставило радянські війська у

несприятливі умови, спричиняло серйозні втрати. Маючи значну перевагу в живій силі й техніці, значні потужні угруповання німців глибоко вклинилися на територію СРСР. Наприкінці третього тижня кровопролитних боїв вони просунулись від 350 до 600 км, захопивши і значну частину України. Здобувши Київ, німецькі армії розгорнули наступ на Донбас і Крим, 30 жовтня вони підійшли до Севастополя. Кровопролитними, з неймовірними жертвами з обох боків були бої за Київ (7 липня – 26 вересня 1941 р.), Одесу (5 серпня – 16 жовтня 1941 р.), Керч (30 грудня 1941 р. – 19 травня 1942 р.), Севастополь (30 жовтня 1941 р. – липня 1942 р.).

2. Окупація українських земель фашистською Німеччиною

Спочатку в нацистського керівництва було два варіанти поведінки стосовно України. Перший -- здобути підтримку українців проти Кремля, надавши їм власну державу, яка мала перебувати під опікою Німеччини, і другий – знехтувати інтересами українців, а українську територію повністю використати для німецької нації. На початку

війни події розгорталися успішно для вермахту, тому за основу було взято другий варіант, до якого схилилася більшість нацистської ієрархії і який найбільше відповідав расовій доктрині нацистів (усі слов'яни – люди другого сорту, а їхня роль – служити німецькій расі).

В перспективі на території України й півдня Росії передбачалося створити нову арійську

імперію під назвою «Остготія» як пам'ять про напівлегендарну остготську державу, що процвітала на початку нашої ери в приазовських степах і була знищена гунами. Концентровано політика «освоєння» східного простору була викладена у плані «Ост», розрахованому на 30 років і побудованого на «теорії» расової винятковості німецької нації, народи, що населяли СРСР, передусім росіян, українців, білорусів, передбачалося піддати масовому винищенню й відселенню на інші території, а їхню землю мали колонізувати німці.

Окупувавши Україну, гітлерівці встановили на її території режим кривавого терору. Рейхскомісаром України було призначено Б. Коха, відомого своєю жорстокістю й нетерпимістю, а також особливою ненавистю до слов'ян. Він став справжнім катом українського народу. За Україною нацисти не визнавали права на будь-яке державне існування, а її територію розглядали як «німецький простір». Гітлерівці називали окуповані райони України «німецькою Індією», а український народ – «білими рабами». Українська нація була оголошена «неповноцінною». Магазины, ресторани, перукарні обслуговували тільки окупантів та їхніх посіпак. Населенню міст заборонялося користуватися залізничним і комунальним транспортом, поштою, аптеками тощо. Увесь час окупації в містах і селах діяла комендантська година. За її порушення мирних людей розстрілювали на місці. Було заборонено і вилучено із щоденного вжитку саме слово «Україна». Населення позбавлялося елементарних юридичних прав, власної історії та культури. Уцілілі промислові підприємства на території України окупанти оголосили власністю Німеччини, приєднали до імперських фірм, використовували для ремонту військової техніки, виготовлення боєприпасів. Частина підприємств повернули колишнім власникам. Німці зберегли колгоспи і радгоспи, які діяли під їх суворим контролем дещо зміненої форми та під іншою назвою. Селян примушували працювати в них з ранку до пізнього вечора, і як результат -- 85% усього постачання Німеччини продуктами з окупованих радянських територій здійснювалося з України. Окупанти закривали навчальні заклади й наукові установи, клуби, всіляко принижуючи гідність українського народу. Школи були ліквідовані, перетворені на казарми, склади, конюшні, закрили всі дитячі садки, а їх майно пограбували. Німці планували щорічно знищувати 10 млн. неарійців. Неймовірних фізичних поневірянь і душевних мук завдала українському народові примусова праця на німецьких поневолювачів, особливо масове насильницьке вивезення молоді на каторжні роботи до Німеччини.

На фото – українські жінки з дітьми перед відправкою до Німеччини, 1942 р.

Загалом протягом 1942--1944 рр. з України було вивезено 2,2 млн робітників.

Житла тих, хто не з'являвся на збірні пункти для відправки до рейху, спалювали разом з усім майном. Десятки тисяч примусово вивезених з України людей загинули на чужині від виснаження, хвороб та травматизму, а значна частина, боячись

розправи сталінського режиму, не повернулася на Батьківщину, а більшість тих, хто повернулись – звинуватили у «зраді Батьківщині»

На фото – кияни прямують на вул.. Львівську № 24 – збірний пункт для відправки до Німеччини. М. Київ, 1942 р.

Політика нацистів в Україні була надзвичайно жорстокою. Вона ставила за мету підкорення та колонізацію України, винищення її населення.

3. Навіки у пам'яті

Найчастіше героїчним подвигом називають вчинки людей у небезпечних ситуаціях, коли треба мати достатньо сміливості і бути готовим пожертвувати всім, що є дорогим і рідним для тебе, чи навіть власним життям. Далі йтиметься про учасників Другої світової війни, які брали участь у бойових діях. Більшості з них присвоїли звання героїв України посмертно.

3.1. Партизанська боротьба в Україні.

У перший рік війни партизанський рух носив малоорганізований характер. Партизанські групи були малочисельними, погано озброєними. Утворювалися вони в основному у лісостеповій смузі України офіцерами Червоної Армії, що втекли з оточення, полону, радянськими активістами, їх поповнювало і всіляко підтримувало населення України. Хоча українське населення надзвичайно постраждало в передвоєнні роки від сталінських репресій, голодомору, фашистський «новий порядок» не сприймався людьми. Боротьба проти нього була всенародною.

Перші виступи проти фашистів не мали організованої військової сили, і носили епізодичний характер. Тільки з серпня 1942 р. розпочинається масовий партизанський рух в Україні. Створюються сильні партизанські з'єднання, загони під командуванням С. Ковпака, П. Вершигори, О.Сабурова.

Під час війни в тилу ворога на території України діяло понад 60 партизанських з'єднань, 1993 загони і диверсійно-розвідувальні групи, в яких воювало понад 500 тисяч осіб.

Головні удари партизани завдавали по комунікаціях противника, перешкоджаючи перекиданню військ та бойової техніки противника, виводили з ладу важливі об'єкти інфраструктури, знищували представників керівництва окупаційної влади, забезпечували ведення розвідки на стратегічну глибину. Диверсії партизан на важливих транспортних магістралях ворога («рейкова» та «шляхова» війна)

сковували та послаблювали німецькі війська, збільшували напруження та безлад у фашистському тилу.

Силу партизан змушені були визнати і самі фашисти. Гітлерівський генерал Ноймар в донесенні від 28 квітня 1943 року в штаб групи армій «Південь» писав: «...діяльність партизан в усіх районах активізувалася, вони добре озброєні. На відстані 5-7 км від залізниці партизани – господарі ситуації. За останні дні були здійснені вибухи залізничного шляху на очах у німецьких солдатів, і не дивлячись на те, що патрулі проходять один за одним кожні 18 хвилин, вони встигають закладати

міни під рейки». Особлива увага приділялась застосуванню підпіллям друкованих засобів агітації. Для цього підпільники забезпечувались радіоприймачами, портативними типографіями та друкарськими машинками.

Листівки, що готувались та розповсюджувались, як правило, присвячувались найбільш важливим і актуальним питанням боротьби із фашистським режимом. Особливо широко підпільники намагались розповсюджувати радісні новини про військові успіхи країни.

В червні 1942 року був створений Український штаб партизанського руху (УШПР), керівником якого був призначений Т. А. Строкач. Почала діяти спеціальна школа, в якій готували командирів, комісарів, радистів, підричників, розвідників, медпрацівників та інших фахівців для партизанських формувань. Протягом близько 3 місяців майбутні партизани вивчали приймально-передавальну радіоапаратуру, опановували роботу на телеграфному ключі, шифрувальну справу, вітчизняну і німецьку стрілецьку зброю, мінно-підричну справу та інші необхідні у ворожому тилу питання. Заняття у школі тривали по 12-14 годин на добу. Пізніше, крім школи, за наказом ЦШПР в багатьох містах країни були створені курси радистів, підричників та командирів загонів.

Про силу та ефективність дій партизанів та підпільників України говорить те, що вони за час окупації знищили близько півмільйона гітлерівських солдатів та офіцерів, розгромили 467 ворожих гарнізонів, комендатур, штабів, кущів поліції, пустили під укіс 4959 ешелонів з військами та бойовою технікою противника, підірвали 1566 танків та бронемашин, 211 літаків, спалили або підірвали 461 військово підприємство, 915 складів з військовим майном, 248 вузлів зв'язку, 44 залізничних вузла, 607 залізничних мостів, пошкодили до 2 тисяч кілометрів телефонно-телеграфного зв'язку.

Василь Іванович Коробко (Вася Коробко)
31.03.1927 – 01.04.1944

*«У страшні роки війни разом з дорослими
взялися за зброю діти...»*
Віктор Кононенко

Щоб захистити Батьківщину від ненависного ворога хлопчики та дівчатка йшли на фронт у військові частини, ставали синами та донями полків. Вони були розвідниками і зв'язківцями, сестрами милосердя і підрижниками. За покликком юних сердець ставали підпільниками, партизанами, щоб помститися ворогові за смерть батьків та братів, за наругу над матерями і сестрами, за спалені домівки, за всі нелюдські злочини фашистів. Вони гинули в боях, їх катували гітлерівці, але юні герої не здавалися.

Народився Василь Коробко 31 березня 1927 року в селі Погорільцях Семенівського району Чернігівської області. Брав активну участь у партизанському русі на Чернігівщині. Був розвідником і зв'язковим, а згодом - подривником. Пустив під укіс шістнадцять ешелонів з гітлерівськими солдатами і військовою технікою, вивів з ладу десять паравозів. Загинув у Білорусії 1 квітня 1944 року.

Учень Погорільської неповної середньої школи Вася Коробко став народним месником наприкінці 1941 року, коли йому виповнилось лише 14 років. Пізніше став розвідником та подривником. 3 березня 1943 року він був інструктором диверсійної групи в партизанському загоні ім. Чапаєва, який діяв на території Семенівського, Новгород-Сіверського та інших районів північної частини Чернігівщини.

Про бойові справи В.Коробка свідчать

щоденникові записи, зроблені Миколою Микитовичем Попудренком (М.М. Попудренко – один з організаторів і керівників підпільного і партизанського руху на Україні, командир партизанського з'єднання.): «Група подривників т. В. Коробка 21 квітня 1943 р. на перегоні Угли – Узруй, Новозибків-Новгород-Сіверський висадила в повітря ешелон з танками, бронемашинами. Знищено 1 паровоз, 2 вагони, рух на залізниці перервано на добу». Через деякий час командир партизанського з'єднання М.М.Попудренко сповістить, що на рахунок В.Коробка 9 підірваних ворожих ешелонів.

(Газети писали, що один підірваний ворожий ешелон дорівнював одному виграному бою).

Після визволення рідного краю від окупантів, Василь Коробко працює другим секретарем райкому комсомолу в Семенівці. Але згодом В.Коробко домігся, щоб його зарахували у з'єднання Петра Вершигори в Першу Українську партизанську дивізію ім. С.А.Ковпака.

Знов летіли в повітря ворожі ешелони, знов гуляла легендарна слава про юного підричника, якому й сімнадцяти не виповнилось на віку. І рідні Погорільці тільки прислухались до неймовірних чуток про свого земляка.

В одному з боїв він загинув. Довгі роки по війні невідомим залишалось місце загибелі й поховання юного месника. Та з допомогою Василя Івановича Шельменка із міста Сквири Київської області, який був в бою, в якому загинув Вася, знайдено це місце. Це – селище Смолокурне Каменського району Брестської області (Білорусія). Кілька років велось тут будівництво пам'ятного знака - триметрової стели з написом : *«Тут 1 квітня 1944 року полягли смертю хоробрих за свободу і незалежність соціалістичної Батьківщини Коробко Василь Іванович, 1927 року народження, Сичов Павло Олександрович, 1921 року народження. Вічна слава партизанам- ковпаківцям.* («Деснянська правда», 1987, 30 березня).

Василь Іванович Коробко нагороджений орденами Леніна і Червоного Прапора, медаллю «Партизану Великої Вітчизняної війни» 1-го ступені.

Можна розповісти про десятки героїчних вчинків юних патріотів. Скільки ж їх було? Скільки юних патріотів билось з ворогом нарівні з дорослими? Цього точно не знає ніхто. Багато командирів, щоб не наживати неприємностей, не заносили прізвища юних бійців в ротні і батальйонні списки. Але від цього героїчний слід, залишений ними в нашій військовій історії, не став біднішим.

3.2. Підпільна антифашистська робота в містах та селах.

Тетяна Йосипівна Маркус

21.09.1921 – 29.01.1943

*«Моє життя тепер вимірюється тим,
скільки я знищу цих гадів»
Т. Маркус*

Народилася Тетяна Маркус в місті Ромни Полтавської, нині Сумської області, у великій і дружній родині. В сім'ї крім Тетяни було ще п'ятеро дітей. В 1920-ті роки Маркуси переїхали до Києва, де Тетяна закінчила 9 класів середньої школи № 44. З 1938 року працювала секретарем відділу кадрів пасажирської служби на Південно-західній залізниці. У липні 1940 року її відрядили до Кишинева. Там вона працювала у трамвайно-тролейбусному парку. Там вона зустріла своє кохання – Георгія Левицького. Після захоплення в липні 1941 року Молдови румунами Тетяна з коханим повернулись до Києва.

На фото – (зліва направо) стоять: Георгій Левицький, Таня Маркус, крайня праворуч – молодша сестричка Люся Маркус; Сидять батько Тані, старший брат Шура, мати Тані і теща Шури.

Брати пішли на фронт, а решта родини вирішила евакуюватись з Києва до Харкова, але Тетяна категорично відмовилась покидати

рідне місто. З півдороги з евакуації за нею повернувся батько – Йосип Маркус, щоб забрати її з собою (Таня з дитинства хворіла ревмокардитом). Але всі батьківські вмовляння марні - вона залишилась в Києві боротися з фашистами до кінця. Тим більше, що таке рішення прийняв Георгій. Батько не в змозі ні умовити, ні покинути дочку, теж залишився в Києві. Разом з Георгієм Левицьким її включили в диверсійну групу, якою керував член підпільного міськкому партії Володимир Кудряшов, теж залізничник.

З перших днів окупації міста Тетяна брала активну участь у підпільній боротьбі. Спочатку вона розповідала людям правду про війну і фашизм, поширювала листівки і одночасно здійснювала диверсійні акти проти нацистів ... Серпень 41-го. Перші дні окупації Києва. Хрещатиком урочистим строєм проходять гітлерівські колони. На балконі другого поверху з'явилась Таня зі своїм супутником. Це – Георгій Левицький. В саму гущу «визволителів» полетів букет айстр - пролунав вибух: в Таніному букеті була захована саморобна граната.

Також Тетяна була зв'язковою Київського підпільного міськкому партії. Працюючи продавщицею в продовольчому магазині на площі Л. Толстого, Таня складала список прикріплених до магазину фашистських прислужників і передавала його керівництву підпілля. Підпільники вигадали для Тетяни

легенду, за якою вона – грузинка, княжна Маркусидзе, дочка князя, розстріляного більшовиками, і бажає працювати на вермахт. У Тетяни була дуже ефектна зовнішність, вона була надзвичайно вродливою. Друзі говорили про неї: «Бог зібрав всю красу і віддав її Тані Маркус».

За завданням підпілля Тетяні вдалося влаштуватися до офіцерської їдальні. На «княжну Маркусидзе» задивлявся не один німецький офіцер. Вона була привітна із своїми залицяльниками, запрошувала їх в ті місця, де на них уже чекали підпільники. Запрошених знищували, забирали зброю, форму – всі ці речі були дуже потрібні в підпільній роботі. До підпільної роботи долучився і батько Тетяни. Він, за дорученням керівника підпільної організації, ходив по селах і тримав зв'язок із підпільними групами.

Але незабаром зрадник видав підпільний осередок, почалися арешти підпільників. З чергового завдання не повернувся Танін батько, був заарештований, а згодом і розстріляний і сам керівник та очільник підпільної групи В. Кудряшов. Серед інших підпільників в руки гітлерівців потрапив Георгій Левицький. Серце дівчини стискалося від болю за долю друзів, бойових товаришів. Але вона продовжувала боротися з окупантами.

Таня розуміла: німці розправлялися з найближчими їй людьми. Її серце переповнилося болем і жагою помсти. А від цього людина, як правило, втрачає будь-яку обережність. «Моє життя тепер вимірюється тим, скільки я знищу цих гадів», - вимовила Тетяна Маркус в ті фатальні дні. *(Спогади очевидців)*

Одного разу, виконуючи чергове завдання підпілля, Тетяна застрелила нацистського офіцера. До кітеля вбитого поклала записку з такими словами: «Усіх вас, фашистів, чекає така ж доля. Таня Маркусидзе». Нехай вороги знають: за біль і кров невідворотно прийде розплата ... Останньою жертвою відважної підпільниці був оберштурмбанфюрер Карл Штуккарт, вбитий у своїй квартирі. На столі була записка: «Смерть німецьким окупантам! Маркусидзе». Цим вчинком вона себе викрила....Після цього з Берліна надходить наказ: «Виконавця вбивства зловити і стратити». Незабаром генерал Ебергард, військовий комендант Києва, телеграфує в канцелярію фюрера: «Напали на слід чорнявої дівчини. Але вона зникла». Таня перефарбувала волосся і змінила зачіску.

Розуміючи, що Тетяна Маркус знаходиться на межі провалу, керівництво підпілля віддало наказ вивести її з Києва і сховати в партизанському загоні. Але при спробі переправитися на човні через Дніпро Таня разом з О. Горобцем, який її супроводжував, була схоплена береговою охороною вермахту. Сталося це 22 серпня 1942 р. На момент затримання у Тані були при собі інші, зрозуміло, фальшиві, документи, але впізнати знайому жінку німцям не становило жодних проблем. Після п'яти місяців найжорстокіших катувань (і як тільки витримала їх жінка з нездоровим серцем?) 29 січня 1943 Тетяну розстріляли. Німці так і не

дізналися її справжнього прізвища. Жоден підпільник з числа тих, кого особисто знала і могла видати Таня Маркус, не постраждав. Геройськи загинув під Смоленськом її брат Шура.

Посмертно Тетяна Маркус нагороджена двома медалями - «Партизану Великої Вітчизняної війни» та «За оборону Києва». Указом Президента України Віктора Ющенка № 768/2006 від 21 вересня 2006 року за особисту мужність і героїчну самопожертву, незламність духу в боротьбі з фашистськими загарбниками у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років учасниці антифашистського підпілля у місті Києві у 1941-1943 роках Тетяні Йосипівні Маркус посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка». До 90-річчя з дня народження Тетяни Маркус у 2011 р., у вересні Поштова служба України випустила спеціальну марку за ескізом художниці Лариси Корінь – 150 тисяч примірників.

3.3 Самовіддана та героїчна праця українців у тилу.

Перемога у Великій Вітчизняній війні кувалась не лише на передовій, а й в тилу ворога, на трудовому фронті.

Жителі України, які були евакуйовані в глибокий тил опинилися в 43 областях і автономних республіках Російської Федерації, Казахстану і Узбекистану, Киргизії, Таджикистану і Туркменістану. Частина евакуйованого населення України працювала на заводах і фабриках, інші налагоджували виробництво на привезених

машинах і устаткуванні. Евакуація підприємств здійснювалася в дуже важких умовах постійного бомбардування та артилерійських обстрілів німців. Незважаючи на військові труднощі (поразки радянських військ, швидке просування німців, певну розгубленість місцевого керівництва), з липня 1941 року по середину 1942 року з України в цілому вдалося евакуювати найголовніші промислові об'єкти і вивести їх на довоєнні потужності. Операція з переміщення та пуску цілих підприємств була надзвичайно складною (лише для перевезення металургійного комбінату «Запоріжсталь» з Дніпропетровська до Магнітогорська було використано 8 тис. вагонів). Евакуйовані робітники працювали по 13—14 годин на добу, змушені до того ж тулитися в легких бараках і навіть наметах. У надзвичайно складних умовах суворої зими 1941/1942 року, досить часто під відкритим небом, евакуйовані підприємства починали давати воєнну продукцію. Так, через 15—20 днів дали першу продукцію київські заводи «Арсенал», «Трансигнал», верстатобудівний ім. М. Горького, Краматорський завод важкого машинобудування, а Харківський танковий завод за допомогою робітників місцевих підприємств уже в грудні 1941р. виготовив першу партію танків.

Вагомим був внесок українських трудівників у перемогу. Підприємства, евакуйовані з України, виробляли значно більше продукції, ніж на старих місцях. Завод ім. Комінтерну в 1942 р. виробляв удвічі більше танків, ніж на початку війни; київський завод «Ленінська кузня» за перші три місяці роботи на новому місці збільшив випуск продукції більше ніж утричі. Значними були досягнення й Одеського та Київського верстатобудівних заводів.

Евакуація колгоспів і радгоспів з України здійснювалася переважно до Поволжя та Казахстану. До середини осені 1941 року вдалося вивезти в тил біля 2 млн. т зерна та зернопродуктів, понад 6 млн. голів худоби, близько 26 тис. тракторів, різноманітне майно колгоспів, радгоспів, МТС. До тилкових районів СРСР евакуювали з України 40 тис. кваліфікованих сільськогосподарських працівників. Евакуйовані з Київщини у

Заволзькі степи селяни почали вирощувати там цукрові буряки; і там, і в інших місцях селяни брали активну участь у забезпеченні фронту сільськогосподарською продукцією.

Зразки самовідданої праці демонструвала. 1942 року бригада Паші Ангеліної в складі її сестер Надії, Олени та Катерини, працюючи на трьох тракторах. Бригада обробила 4 990 га землі в колгоспі Західно-Казахстанської області.

Свій вагомий внесок у досягнення перемоги зробили й вчені України. Академія наук УРСР, евакуйована в Уфу, зосередила свою увагу на проблемах розвитку літакобудування, моторобудування, танкобудування.

Євген Оскарівич Патон

Колектив Інституту електрозварювання, очолюваний академіком Євгеном Оскарівичем Патоном, за короткий час провів велику роботу з налагодження автоматичного дугового зварювання корпусів танків Т-134 під флюсом, що надало можливість у п'ять разів підвищити продуктивність праці та значно зменшити витрати електроенергії.

Микола Миколайович Доброхотов

Група вчених на чолі з академіком М. Доброхотовим розробила нові методи виплавки броньованих сталей.

Олександр Олександрович Богомолець

Величезним був внесок і українських лікарів. Так, колектив Інституту клінічної фізіології, очолюваний академіком Олександром Богомольцем, розробив ефективні методи лікування ряду інфекційних, травматичних, шлункових та інших захворювань.

Великим внеском у майбутню перемогу була й праця в'язнів ГУЛАГу, де перебувала величезна кількість людей, проголошених «ворогами народу». Загальна чисельність в'язнів на початку війни становила 2,3 млн осіб, за 1941—1944 рр. до ГУЛАГу прибуло ще 2,5 млн осіб, серед яких чи не найчисельнішою групою були

українці. Праця в'язнів застосовувалася в промисловості, будівництві, в шахтах, на лісозаготівлях. У 1941—1944 рр. ними було видобуто 315 т золота, 6,5 тис. т нікелю, 8,9 млн т вугілля тощо. Значна кількість вчених, інженерів, конструкторів працювали в так званих гулагівських «шарашках», забезпечуючи високу якість та надійність бойової техніки. (Станом на початок 1950-х років українці складали п'яту частину в'язнів ГУЛАГу. В таборах їх налічувалося 362,6 тис., в колоніях— майже 143,6 тис. осіб)

Евакуацію народногосподарських об'єктів у глибокий тил цілком справедливо вважають першою великою перемогою над нацистською Німеччиною. Своєю самовідданою працею в глибокому тилу жителі України внесли гідний вклад у забезпечення розгрому гітлерівських військ.

3.4 Українці на фронтах Другої світової війни

Значна кількість українців перебували на фронтах Другої світової війни від самого її початку. Тільки у Київській області за перші два тижні німецько-радянської війни було подано 52 тис. заяв громад з проханням відправити на фронт. Близько 150 студентів і викладачів Київського університету, переважно українців за походженням, стали солдатами і офіцерами Зведеного полку Київського військового округу, який влився до частин Південно-Західного фронту. До 2 липня 1941 р. пішли добровільно на фронт 113 викладачів, 90 працівників, понад 50 аспірантів і сотні студентів університету

Значною є роль воїнів-українців у захисті Москви восени 1941 р. У боях за Тулу в складі 4-ї танкової бригади мужньо воювали командир танкової роти старший лейтенант А. Бурда - уродженець м. Ровеньки Ворошиловградської (Луганської) області, командир танкового підрозділу І. Веремей - з с. Орлівка Чернігівської області. Зокрема, його підрозділ разом з частинами 117 стрілецької дивізії брали участь у вигнанні німців з 10 населених пунктів, у тому числі й з Ясної Поляни, яку весь світ знав завдяки Льву Толстому. Багато українців було у складі 110, 113 стрілецьких та 1 Московської мотострілецької дивізій, 5 гвардійської танкової бригади під Наро-Фомінськом. Серед захисників останнього були: кулеметник І. Колотилів (с. Барківка Чернігівської області), розвідник А. Лукощук (с. Браїлівка Кам'янець-Подільської області) та інші. Воювали українці і в складі відомої 316 дивізії, якою командував генерал І. Панфілов. Вона була багатонаціональною: росіян там було -48%, казахів, - 14,7% , українців - 7,2% та ін. Із 110 воїнів, які були удостоєні звання Героя Радянського Союзу у битві за Москву, 30 були українцями.

Воїни-українці проявили себе як герої і в Сталінградській битві. Серед них командир батальйону 9 стрілецького полку 2 гвардійської армії капітан А. Кондратець із с. Рокитне Полтавської області, заступник командира 53 полку 1 гвардійської винищувальної авіаційної дивізії Кобилецький, командир 512 полку 220 винищувальної авіаційної дивізії І. Моторний, заступник командира ескадрильї 41 полку 8 гвардійської винищувальної дивізії М. Семенов та багатьох інших вихідців з України, які у битві на Волзі проявили мужність і героїзм. Всі названі – вихідці з України удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

У боях під Сталінградом цього звання були удостоєні 15 українців із 112 воїнів різних національностей. Масовий героїзм проявили українці, як само як і воїни інших національностей у боях за визволення України у 1943 - 1944 рр. У битві за Конотоп у вересні 1943 р. відзначилися бійці та командири 60 армії генерала І. Черняховського. Зокрема, капітан Я. Скусниченко (народився у с Русалівка Маньківського району Черкаської області) разом з 7 стрілецькою ротою першим переправився на протилежний берег р. Сейм і вступив у бій з ворогом. Всі спроби гітлерівців знищити сміливців закінчилися поразкою. Коли батальйон 18 вересня вступив у бій на Десні, Я.

Скусниченко знову очолив штурмову групу. Невдовзі капітан став Героєм Радянського Союзу в боях за визволення Мелітополя.

Відвагу проявили бійці-українці під командуванням капітана І. Скорого У боях за Київ особливо відзначився 20-річний розвідник 178 гвардійського стрілецького полку 12 армії К. Великий. У ніч на 26 жовтня він з двома бійцями дістався о. Хортиця, намалював схему розташування бойових позицій противника і передав важливі дані командуванню. Група десантників І. Бородавкіна (16 бійців) знищила кілька німецьких танків, за що командир був удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Найбільшою нагородою був відзначений - старший лейтенант, командир батареї 663 артилерійського полку 47 армії - В. Бабій. Його підрозділ 26 вересня прорвав вороже оточення у районі Канева й доставив усе необхідне для забезпечення продовження наступу полку.

Мобілізація людських ресурсів України до лав Червоної армії тривала і після визволення від загарбників. На березень 1945 р. по чотирьох військових округах України було мобілізовано понад 270 тис. осіб. Більшість з них загинули у боях з гітлерівськими військами на території Європи. Лише в Польщі у 738 братських могилах на військових цвинтарях поховано 800 тис. російських і українських бійців. Тільки 120 389 з них відомо поіменно. Національний склад загиблих - здебільшого українці й росіяни .

Яка ж справжня ціна перемоги СРСР у Другій світовій війні для українців? Втрати українського народу становили 40 - 44% від загальних втрат, 19 % від кількості усього населення УРСР, яке на 1941р. становило 41.7 млн.людей.

Іван Микитович Кожедуб
08.06.1920 – 08. 08. 1991

«Ви про мене ще почувете!»
І. Кожедуб

Іван Кожедуб народився 8 червня 1920 року в селі Ображіївка Шосткинського району Сумської області в сім'ї церковного старости. Зрозуміло, що в роки СРСР цю подробицю в біографії Героя не згадували. Батько почав готувати Івана до життя ще з

п'яти років. В 14 років Іван покинув рідний дім і вступити в хіміко-технологічний технікум у місті Шостка. В ті часи у всіх більш-менш великих містах працювали аероклуби і майже всі повітряні аси СРСР свої перші польоти здійснили в якості курсантів аероклубів. Не виняток і Кожедуб – перші кроки в авіації Іван зробив саме у Шосткинському аероклубі. У 1940 р. Івана призвали до армії. Він потрапляє в Чугуївське льотне училище. Як кращого курсанта, Івана залишили в училищі на посаді інструктора. Коли розпочалась війна училище було евакуйовано до узбецького містечка Чимкент. Іван разом з іншими курсантами також туди переїхали. Кажуть, що особливою дисципліною Іван не відрізнявся і майже не виходив з гауптвахти. Випускник Чугуївського училища Володимир Борейко розповідав, що на фронт Кожедуба відправили з гауптвахти. Коли на нього оформляли документи, Іван сказав начальнику училища:

- Ви про мене ще почуєте!

На що начальник, якого дістали витівки інструктора, випалив спересердя: - Іди, іди, німці з тебе стружку знімуть! Це було у листопаді 1942 року. А вже через рік з невеликим в училищі гаряче обговорювали новину: Іван Кожедуб, порушник дисципліни, став Героєм Радянського Союзу! Кажуть, що начальник училища довго опирався розмістити прізвище Кожедуба на дошку пошани училища - як належалось власникові найвищої бойової нагороди СРСР - і тягнув доти, поки Іван отримав другу Золоту Зірку. Але це було згодом...

І так з гауптвахти старшого сержанта Кожедуба було відряджено до 240-го винищувального авіаційного полку 302-ї винищувальної авіаційної дивізії, яка формувалася в Іваново, а в березні 1943 року в складі дивізії він вилетів на Воронежський фронт. Кожедуб за два з половиною роки в Чугуївському училищі мав набагато більше польото-годин, ніж будь-який інший необстріляний льотчик. Проте перший повітряний бій закінчився для нього невдало і ледь не став останнім - його Ла-5 був пошкоджений гарматною чергою Мессершмітта-109, від запального снаряда його врятувала бронеспинка.

На другий день Курської битви, 6 липня 1943 року під час сорокового бойового вильоту Іван Кожедуб збив свій перший німецький літак - пікіруючий бомбардувальник Юнкерс Ju-87, що отримав прізвисько «лапотник» за неприбиране шасі. Вже наступного дня Кожедуб збив другого німця, а 9 липня збив відразу 2 винищувачі Vf-109. До речі, Іван одним з перших на центральній ділянці радянсько-німецького фронту застосував метод «кубанської етажерки», бойового порядку, авторство якого приписують Покришкіну - коли кілька пар літаків пересувалися один над одним (кожна пара на своїй висоті і кожна вища зміщена далі від сонця), прикриваючи товаришів і збільшуючи патрульований простір.

Через місяць боїв Кожедуб отримав першу бойову нагороду - орден Червоного Прапора. Борейко розповідав, що Кожедуб вислав газету з указом в Чугуївське училище, а колишні товариші по службі ехидно поклали її на стіл начальнику. 4 лютого 1944 за 146 бойових вильотів і 20 збитих літаків супротивника Іван Кожедуб отримав Золоту Зірку Героя. Як виявилось згодом - тільки першу.

На фото – І. Кожедуб біля свого літака

З травня 1944 року Іван Кожедуб воював на модифікованому Ла-5ФН (бортовий № 14), побудованому на кошти колгоспника-

бджоляра Сталінградської області Василя Конєва. У той час це був найкращий радянський винищувач.

У серпні 1944 року, отримавши звання капітана, Іван був призначений заступником командира 176-го гвардійського полку і став воювати на новому винищувачі Ла-7. Другою Золотою Зіркою Кожедуб був удостоєний 19 серпня 1944 року за 256 бойових вильотів і 48 збитих літаків супротивника.

У бойовій біографії Івана Кожедуба є і повітряний бій із союзниками, в результаті якого він збив 2 літаки Р-51 «Мустанг» ВПС США. Версій цього бою кілька, найпоширеніша - американці прийняли Ла-7 за віддалено схожий на нього німецький штурмовик FW-190. Останні два FW-190 Кожедуб збив над самим Берліном. За всю війну Іван жодного разу не був збитий! Хоча доводилося сідати в палаючому літаку, а аеродром був укритий свіжими вирвами. В українця був свій забобон - перед вильотом він завжди розмовляв з літаком, як з живим і гладив його по фюзеляжу.

Третього Героя СРСР Кожедуб отримав 18 серпня 1945 року - за високу військову майстерність, особисту мужність і відвагу, проявлену на фронтах війни. Третю зірку йому довго не давали, і багато хто в Україні, знаючи бойовий рахунок Кожедуба, чекали: коли? Бо Покришкін, який збив (офіційно) 59 ворожих літаків (плюс помилково кілька своїх), став тричі Героєм ще в серпні 1944-го. А гвардії майор Іван Кожедуб до кінця війни здійснив 330 бойових вильотів, в 120 повітряних боях збив 64 літаки противника, серед них 17 пікіруючих бомбардувальників Ju-87, по 2 бомбардувальника Ju-88 і He-111, 16 винищувачів Vf-109 і 21 Fw-190, 3 штурмовика Hs-129. Йому єдиному в світі вдалося збити новітній реактивний винищувач Me-262.

На фото – радянські штурмовики Іл-2 у небі Берліну. Фото: skaramanga-1970.livejournal.com

Кожедуб був відмінним стрільцем і вважав за краще відкривати вогонь на дистанції 200-300 метрів, вкрай рідко зближуючись на меншу дистанцію.

Крім льотчиків Кожедуба і Покришкіна, тричі Героєм СРСР стала ще тільки одна людина - маршал Будьонний. Чотири рази золоту зірку отримували Брежнєв і Жуков.

Після закінчення війни майор Кожедуб продовжив службу у ВПС. Відвідав і своє рідне училище в Чугуєві. Начальник був той самий. При прийомі Кожедуба він почував себе якось незатишно, особливо після того, як Іван йому нагадав свої слова «Ви про мене ще почуєте!». В 1949 році закінчив Червонопрапорну Військово-повітряну академію. У той же час він залишався чинним пілотом-винищувачем, освоївши в 1948 році реактивний МіГ-15.

На фото – тричі Герой СРСР Іван Кожедуб після війни

У 1964-1971 роках Кожедуб служив заступником командувача ВПС Московського

військового округу, потім - у центральному апараті ВПС, а з 1978 року - у Групі генеральних інспекторів Міністерства Оборони СРСР. У 1970 році йому було присвоєно звання генерал-полковника авіації, а в 1985 році - Маршала авіації.

Проводив велику громадську роботу - обирався депутатом Верховної Ради СРСР, аж до смерті. Багато співрозмовників вказували, що Іван Кожедуб, незважаючи на сяйво зірок на погонах і грудях, на зіркову хворобу не хворів, міг запросто зустрітися зі школярами або з журналістами, охоче йшов на контакт. Часто його бачили в рідному селі і в Чугуєві, який відкрив для нього небо.

На фото – народний депутат СРСР І. Кожедуб

Після Помаранчевої революції почалася суперечка між Росією та Україною за право володіння пам'яттю великого льотчика.

До 2005 року про Кожедуба в Україні взагалі не згадували на офіційному рівні, окрім навчальних закладів та журналістів. Цим скористалася Росія, називаючи спочатку в перекладних виданнях, а потім практично у всіх Кожедуба не радянським, а російським льотчиком.

російським льотчиком.

Лише напередодні 85-річчя з дня народження видатного льотчика, в Україні не тільки заговорили, але й зробили практичні кроки щодо увічнення його пам'яті. Тоді в рідному селі була встановлена стела на місці батьківської хати Кожедуба. Ми повинні пам'ятати: кращий льотчик антигітлерівської коаліції Іван Кожедуб - українець. А зараз ім'я Тричі Героя Радянського Союзу Івана Микитовича Кожедуба носить Харківський університет Повітряних Сил, а також Шосткинський хіміко-технологічний коледж. 8 травня 2010 р. пам'ятник Кожедубу відкрито в Парку Слави у Києві, 8 червня 2010 р. в місті Шостка в ознаменування 90-річчя Кожедуба було встановлено бюст біля музею Івана Кожедуба. А 12 листопада 2010 р. пам'ятник Кожедубу був встановлений в Харкові, на території Харківського університету Повітряних Сил.

На фото – бюст у Шостці, де вчився Кожедуб.

Серед вищих офіцерів, зокрема командуючих фронтів та армій, від рішення яких залежали долі сотень тисяч людей, було чимало українців. Завдяки вмінню повести за собою, прийняти правильне рішення та досягти успіху прославився Малиновський Родіон Якович

Родіон Якович Малиновський

23.11.1898 – 31.03.1967

*«І хоч які складні проблеми доводилось йому
розв'язувати, завжди дбав про людину
в сірій солдатській шинелі»
Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст.
/ І. Войцехівська, В. Абліцов,
О. Божко та ін.*

Родіон Малиновський народився 23 листопада 1898 р. в Одесі. Склалося так, що ріс без батька. Мати Варвара Миколаївна тяжко працювала на різних роботах задля шматка хліба, переїжджаючи з місця на місце. Два роки згодом вийшла заміж і перебралася із сином до чоловіка в с. Кліщів Подільської губернії, Тут хлопець учився грамоти. Жили бідно. І ще одна проблема – Родіон не знаходив спільної мови з вітчимом, тож навесні 1911 р. пішов з дому. Наймитував у поміщиків Ярошинських, а у вільний час читав усе, що до рук потрапляло. Аж ось восени 1913 р. приїхав до Одеси, де жили тітка з дядьком. Якийсь час працював підручним у галантерейному магазині, але невдовзі захворів на скарлатину і втратив місце. Відтоді перебивався випадковими заробітками.

Коли вибухнула перша світова війна, попросився добровольцем на фронт, однак йому за віком відмовили. Тоді вдався до хитрощів: домовившись із солдатами, доїхав у теплушці до Вільнюса, а там його представили командирові. Зарахували-таки юнака добровольцем у кулеметну команду 256-го Єлисаветградського піхотного полку. В запеклих боях двічі був поранений. За мужність і хоробрість командування нагородило Малиновського Георгіївським хрестом IV ступеня.

На фото – Р. Малиновський 1915 р.

У грудні 1920 р. кулеметник Малиновський закінчує школу молодшого командного складу й призначається командиром взводу, потім начальником кулеметної команди 309-го, а відтак 104-го полку 35-ї стрілецької дивізії. Невдовзі стає командиром батальйону 243-го полку 81-ї стрілецької дивізії. На цій посаді він показав себе з найкращого боку.

На фото – Р. Малиновський 1920 р.

В 1937 – 1938 рр. брав участь у громадянській війні в Іспанії на боці республіканців, допомагаючи їм розробляти наступальні й оборонні операції, а повернувшись на батьківщину з чималим бойовим досвідом і високими нагородами, почав викладати у Військовій академії ім. М. В. Фрунзе. Лекції; семінари, консультації бойового командира, що воював в Іспанії, викликали у слухачів незмінний інтерес. Влітку 1940 р. Р. Малиновському присвоюють звання генерал-майора, а навесні 1941-го призначають командиром щойно сформованого стрілецького корпусу Одеського військового округу. На той час він був уже досвідченим і теоретично підготовленим воєначальником із значним стажем штабної і командної роботи.

Другу світову війну зустрів біля кордону з Румунією, де командував 48-м стрілецьким корпусом. Хоч сили були нерівні, робив усе, щоб затримати просування ворога. Чіпляючись за кожен клаптик рідної землі, цей корпус завдавав гітлерівцям відчутних втрат. Тож не дивина, що полководчий хист Малиновського помітили в Генеральному штабі. В серпні 1941 р. його призначили командуючим 6-ю армією. Якраз тоді фашисти заповзялися будь-що прорвати оборону и захопити Дніпропетровськ – один з важливих мислових центрів України. Упродовж двадцяти днів з'єднання армії на чолі з командуючим вели запеклі бої, виявлючи незламну мужність і героїзм.

Протягом війни Р. Малиновський діяв на найважливіших ділянках радянсько-німецького фронту. 1943 р. Малиновський командував військами Південного фронту. Відзначимо, що вони, завдяки його полководчій майстерності, здійснили цілу низку успішних операцій: зокрема, форсували Дон і в ході жорстоких боїв 14 лютого 1943-го визволили Ростов. Того ж року Малиновського призначили командуючим військами Південно-Західного фронту, який у серпні розгорнув наступ на фашистське угруповання в Донбасі. Упродовж війни полководча майстерність Малиновського дедалі зростала. Одним з перших воєначальників він на практиці довів, зокрема під час штурму Запоріжжя, що нічні бої можна успішно проводити не лише дрібними підрозділами, а й силами армій і навіть цілого фронту. Знаменно, що 1944 р. командуючий 2-м Українським фронтом генерал армії Родіон Малиновський повернувся визволителем у ті місця, де 1941-го зустрів війну командиром корпусу. А у вересні 1944 р. йому було присвоєно звання маршала Радянського Союзу.

Після війни Р. Малиновський – командуючий військами Забайкальсько-Амурського військового округу (1945 – 1947), головнокомандуючий військами Далекого Сходу (1947 – 1953), командуючий військами Далекосхідного військового округу (1953 – 1956). З 1956 р. – перший заступник міністра оборони і головнокомандуючий Сухопутними військами. З 1957 р. – міністр оборони СРСР. Займаючи цю високу посаду, він багато уваги приділяв суспільно-політичній діяльності, цікавився літературою, історією, філософією. Був завзятим мисливцем і рибалкою. Вже тяжкохворим маршал Малиновський у листопаді 1966 р. востаннє прийняв парад військ на Красній площі. 31 березня 1967 р. перестало битися серце видатного полководця,

славного сина українського народу.

3.5. Героїзм українських лікарів та медпрацівників

Українські вчені розробили нові ефективні методи лікування поранених. Інститут клінічної фізіології на чолі з академіком Олександром Богомольцем створив препарати для лікування ран та переломів кісток. Під час війни Академія наук УРСР була евакуйована до Уфи (Башкирія). Там її президент Олександр Богомолець провів масову реорганізацію української науки для потреб воєнного часу, разом з академіком Миколою Бурденком створив Академію медичних наук СРСР. Разом із колективом Інституту клінічної фізіології АН УРСР винайшов сироватку для лікування ран. Тільки за 1943 рік для потреб військових шпиталів було виготовлено 3 млн доз цієї сироватки.

Співробітники Харківського інституту переливання крові організували пункти заготівлі та консервування крові, підготували спеціалістів для роботи в них та відправили пораненим бійцям кілька тонн консервованої крові. Інститут біохімії АН УРСР на чолі з академіком Олександром Палладінім створив препарат, що прискорював згортання крові.

Відомий хірург-офтальмолог, академік Академії наук УРСР Володимир Філатов в Українському інституті хвороб ока в Ташкенті удосконалив методи лікування хвороб ока та розробив ефективну пересадку рогівки пораненим.

Микола Стражеско інтенсивно працював над вивченням ранової інфекції і ранового сепсису. Інститут-шпиталь з діагностики і терапії проникаючих поранень грудної клітки у Новосибірську знизив смертність серед поранених з 30% до 7%.

Відомий хірург Коломійченко Михайло Сидорович, керівник Київського інституту вдосконалення лікарів, який з перших днів війни разом із колективом перебував на фронті, став головним хірургом 62 армії. На полях боїв, у підпіллі та в тилу вони надавали медичну допомогу пораненим і хворим, боролися з епідеміями, таким чином виконуючи свій професійний обов'язок, показуючи приклади героїзму та глибокої відданості своїй справі, своїй країні. Війна не щадила нікого. Медики, як і всі інші, гинули на фронті, гинули в окупованих містах, вмирили на робочому місці в глибокому тилу – в евакуації. Але ті, що залишалися живими, продовжували боротьбу. Дякуючи самовідданій праці медичних працівників під час війни, процент повернення вояків на фронт після поранень був дуже високим..

Олександр Іванович Мещанінов
16.08.1879 – 01.01.1969

«Все своє життя, сили та енергію я віддам вам, люди!»
О.І. Мещанінов

.В ніч з 24 на 25 жовтня 1941 року фашисти окупували Харків, хоча бомбардування міста розпочалося вже давно.

В 9-ю лікарню, яка стала воєнним шпиталем, почало надходити все більше поранених та хворих. Головний лікар, професор, доктор медичних наук Олександр Мещанінов та його колеги вже декілька днів не знімали білих халатів: операції йшли одна за другою. «Евакуації не буде, треба працювати» — таке негласне, але одноголосе рішення колективу.

Німці ввірвались в приміщення лікарні, операційну.

— Операція продовжується, — спокійно скомандував Олександр Іванович.

— Чи є руський зольдат?

— Цивільні...

Інженер Шевченко, який працював санітаром, комусь пояснив, що це сипнотифозна лікарня, перебування тут небезпечне для життя... Німці швидко покинули лікарню, але ненадовго. Поранених солдат, легко можна було визначити по зачісці — брита голова. Не дивлячись на те, що по Харкову були розклеєні оголошення про покарання за покривання радянських воїнів (розстріл) та великі винагороди за їх видачу, весь колектив лікарні продовжував не тільки надавати медичну допомогу, але й після одужання постачати червоноармійцям необхідні документи.

У роки Другої світової війни Олександр Іванович Мещанінов був головним лікарем 9-ї харківської лікарні. За час окупації Харкова колектив лікарні під його керівництвом вилікував понад 2 000 поранених. Він заявив фашистському командованню рішучий

протест проти нелюдських умов утримання військовополонених. І оголосив, що якщо окупаційна влада не зможе забезпечити в'язнів харчами та ліками то населення зробить це власними зусиллями. Бачили, як Олександр Іванович сам в білому халаті, шапочці з червоним хрестом і тачкою в руках з'являвся на Холодногірському базарі та звертався до продавців з проханням допомогти пацієнтам 9-ої лікарні, які вмирили без їжі та ліків. І місцеві, які добре знали лікаря відгукувались.. Такі походи на базар лікарі здійснювали неодноразово, завдяки чому вдавалося добути їжу не тільки для пацієнтів 9-ої лікарні, але й для військовополонених концтабору. Після заяви головного лікаря німці дозволили частину хворих та поранених направляти в інші медичні заклади Харкова. Відкрився табірний лазарет, де утримувалися важкопоранені.

З допомогою лікарів-військовополонених професор організував додатковий шпиталь на 200 ліжок. Так з'явилася можливість допомагати пораненим військовополоненим. Начальником табірної медпункту став воєнлікар Костянтин Седов. Разом їм вдалось спасти життя сотням військовополоненим, а деяким й допомогти здійснити успішну втечу. В шпиталь легше було пронести документи і цивільний одяг. Хворі почали «помирати» у Мещанінова, а насправді їх таємно вивозили з лікарні. В решті решт фашисти відчули щось неладне і перевели шпиталь в інше місце, оточивши його колючим дротом, а самого професора не допустили до роботи. Але й звідси втечі продовжувались. Є свідчення, що розлючені гестапівці одного з лікарів розстріляли прямо в ординаторській.

Сучасники відмічають принципову точку зору професора стосовно «голодної хвороби». Прагнучи приховати сліди масової загибелі військовополонених в концтаборах, німці розповсюджували слухи, що масова смертність військовополонених пояснюється якоюсь особливою «руською хворобою». Олександр Іванович зразу заняв принципову позицію, стверджуючи, що причиною загадкової «руської хвороби» є ні що інше, як голод. Дивно, але лікар примусив німецьке командування покращити раціон харчування військовополонених, і навіть організував підсобне господарство лікарні. Цей лікар під дулом ворожих автоматів не зрадив би своїх пацієнтів. Якби всіх мешканців Холодногірської лікарні гестаповці повели на розстріл, то він би пішов на смерть разом зі своїми пораненими та хворими.

Багатьох юнаків і дівчат він врятував від відправлення до Німеччини. Олександр Іванович ставив їм безнадійний діагноз та клав на «операцію». Ці події добре відомі та описані в багатьох статтях. А те, що в цих умовах професору Мещанінову вдалося продовжити наукові дослідження, — воістину дивно! В цих нелюдських умовах накоплювався унікальний досвід хірургії та тканинної терапії, боротьби з анаеробною інфекцією, лікування політравми.

За те, що в роки окупації м. Харкова професор О.І. Мещанінов врятував 200 поранених радянських солдат та вилікував більше двох тисяч чоловік, він отримав орден Трудового Червоного Прапора. Але в пам'яті харків'ян він залишився людиною, яка вірна своєму лікарському обов'язку, яка ризикувала своїм життям в ім'я своїх земляків-харків'ян. І те, що він зробив по своєму моральному значенню стоїть в одному ряду з подвигами тих, хто воював під Сталінградом і на Курській дузі, форсував Дніпро та брав Берлін.

На честь професора названо провулок у м. Харкові, де розташована лікарня № 9, пам'ять про лікаря увічнена в назві міської лікарні швидкої та невідкладної допомоги. Про діяльність лікаря створено документальний фільм «Подвиг лікаря». Фільм присвячений пам'яті доктора медичних наук, професора Олександра Мещанінова. Про професора О. Мещанінова розповідають експонати Харківського історичного музею та музею Харківського медичного коледжу № 1 та виправної колонії №18, де в роки

окупації знаходився лазарет для радянських ув'язнених. Нарешті, ім'я О.Мещанинова увічнено на Стіні праведників світу в Єрусалімі.

Вірність своєму народу, готовність піти на саможертвування задля спасіння своїх співвітчизників – це ті риси які проявив О.Мещанинов у період війни, це риси патріота свого народу, своєї країни. На прикладі Олександра Івановича треба вчитися як любити свій народ, свою Батьківщину.

4. Визволення України.

Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини.

Корінний перелом у Другій світовій війні прискорив визволення від німецько-фашистських загарбників українських земель. Початком звільнення території України від окупантів стала Сталінградська битва. Уже 18 грудня 1942 р. в ході контрнаступу радянських військ було звільнено перший український населений пункт – с. Півнівку Ворошиловградської області. До лютого 1943 р. ворога було вигнано із значної частини Донбасу і Харківщини. 23 серпня 1943 року був визволений Харків. Величезну мужність проявили українські воїни в ході форсування Дніпра у вересні-листопаді 1943 р. та визволенні столиці України – Києва (6 листопада 1943 р). Для звільнення української землі з січня 1943 по жовтень 1944 року було проведено 11 стратегічних і 28 фронтових операцій. 680 діб тривала безпрецедентна битва за визволення України. Українська земля захлиналася кров'ю – і своєю, і ворожою. На завершальному етапі визволення України в Корсунь-Шевченківській, Кримській, Ясько-Кишенівській операції подвиг повітряного тарану М. Гастелло повторили 52 льотчики-українці; а подвиг О.Матросова, який під час атаки закритим тілом амбразуру ворожого дзоту і тим вирішив успіх переможного наступу, повторили 25 українських воїнів. Воїни-українці брали активну участь і в боях за визволення інших країн і здійснення повного розгрому фашистської Німеччини. Так, лише при штурмі Берліна звання Героя Радянського Союзу отримали 108 українців із 589 радянських солдат і офіцерів, які були удостоєні цієї нагороди за Берлінську операцію.

Визволення українських земель супроводжувалося відновленням на місцях органів радянської влади. Складні і суперечливі стосунки партійно-радянської влади з населенням вступили у нову стадію. Абсолютна більшість людей, що настраждалися під фашистським ярмом, з радістю і вдячністю зустріли Червону армію, щиро вважаючи її своєю визволителькою. Та при цьому повернення Радянської влади нерідко викликало почуття не тільки радості, а і страху. Багато мислячих людей, переживши окупацію, починали розуміти суть не тільки гітлерівського, а й сталінського тоталітаризму. Населення чекало і надіялось на серйозні соціально-політичні зміни, демократизацію суспільного життя. Проте його надії не справдилися. Тоталітарна система знову розпочала репресії. Людей почали звинувачувати у дезертирстві, навмисному небажанні евакуюватися в 1941 році і т.ін. Репресії розпочалися і щодо національних меншин як покарання за “нелояльність” до Радянської влади. В Україні почалися масові депортації. В травні 1944 року таку акцію було проведено в Криму, звідки було виселено 165 тис. кримських татар, 14,7 тис. греків, 13,4 тис. болгар, 8,5 тис. вірменів.

Особливої недовіри у партійних органів викликали люди інтелектуальної праці. Представники творчої інтелігенції, які оспівували патріотизм, огульно звинувачувалися в українському буржуазному націоналізмі, а ті, хто орієнтувався на інтернаціоналістські сюжети, - в космополітизмі. Так у життя творчої інтелігенції надовго входили страх і невпевненість. Вигнання фашистів з території західних регіонів України не принесло справжнього миру її народові. Наступаюча Червона армія зіткнулась з Українською повстанською армією. Хоч радянські війська прийшли на цю територію з гаслами свободи, соціалізму, інтернаціоналізму, проте в пам'яті широких верств населення

західноукраїнського регіону виникали картини примусової радянизації, репресій, депортацій 1939-1941 рр. Українська повстанська армія в цей час зосередилась на збройній боротьбі проти Червоної армії та НКВС. За даними НКВС УРСР за 21 місяць, починаючи з лютого 1944 р., було проведено 26685 бойових операцій проти ОУН-УПА. В свою чергу повстанці здійснили 6148 операцій.

Розглядаючи історію України періоду Другої світової війни, слід відзначити і такий сумний факт : українське суспільство ні на початку німецької окупації, ні в кінці її не було єдиним, його розколола незрима ідеологічна барикада, причому цей розкол поглиблювали різні історичні, соціальні, релігійні умови, в яких розвивались західна та східна гілки української нації.

4.1. Прапор над Рейхстагом піднімали українці Петро Щербина та Олексій Берест

...Ці кадри та фото облетіли світ та тиражувались у мільйонах екземплярів: росіянин Єгоров та грузин Кантарія встановлюють прапор перемоги над фашистським рейхстагом. Десятки років ми знали лише таку правду. Але насправді все було зовсім не так. Першим на купол рейхстагу потрапив командир роти, українець Олексій Берест. Саме він розчистив шлях для прапороносців, змусивши капітулювати останніх

німецьких захисників. А потім почалося щось незрозуміле. Уся слава, почесні, привілеї дісталися росіянину Михайлові Єгорову та грузину Мілетону Кантарії. Натомість прізвище ще одного учасника тих вікопомних подій українця Олексія Береста не тільки викреслили з нагородного листка, але й тривалий час замовчували. Лише через шістдесят років нашого славного земляка нарешті вшанували - Президент України Віктор Ющенко присвоїв йому звання Героя України (посмертно).

У поданні командування на присвоєння звання Героя Радянського Союзу поміж безпосередніх учасників штурму Рейхстагу і підняття прапора Перемоги значилися, окрім Єгорова і Кантарії, прізвища і трьох українців — Петра П'ятницького, Олексія Береста і Петра Щербини. П'ятницький першим виплигнув на бруківку з будинку Гімлера і кинувся з прапором на східці Рейхстагу. Тут і «наштовхнувся» на кулю. Його тіло залишили під колоною, а прапор підняв запорізький хлопець Щербина і прикріпив його на колоні німецького парламенту. Встановлено також, що Єгорова з Кантарією

виштовхував нагору, підсаджував і тягнув на баню Рейхстагу замполіт батальйону уродженець Сумщини Олексій Берест. Утрох вони і прикріплювали прапор Перемоги. Прикривав їхній шлях на дах Петро Щербина зі своїми бійцями.

На фото – Олексій Прокопович Берест

Комвідділення дістав поранення, однак не вийшов із бою, виконуючи спецзавдання. 8 травня 1946 року звання Героя Радянського Союзу було присвоєно Михайлу Єгорову, Мілетону Кантарії та ще трьом комбатам — Самсонову, Давидову і Неустроеву. Чотирьом росіянам і грузину,

землякові «отця народів». Українці зі списку «випали». П'ятницького занесли до мартиролога батальйону, хоча 32-річний українець загинув на очах однополчан під час штурму. За однією з версій, особисто Сталін викреслив зі списку і Щербину з Берестом, за іншою — це зробив маршал Жуков. Пояснення «фільтрації» могло бути одне: вони є «малоросами»! Історик Микола Мотренко вважав, що Сталін дуже хотів, щоб героями були саме представники Росії та Кавказу. Саме тому ця версія й підтримувалася вищим керівництвом СРСР, а всі інші вважалися помилковими

Багато лиха і несправедливості зазнали і Петро Щербина, і Олексій Берест. Їх достатньо тягали кабінетами КДБ, аби людям правди не розповідали...

У повоєнні роки Петро Щербина уточнював епізоди штурму Рейхстагу. Його «непричесані» виступи в рідному селі Скельки і в райцентрі Василівка дратували сталінських прихвоснів. І «помандрував» фронтовик коридорами КДБ. Виставили його хвальком і брехуном. Петро Дорофійович змушений був виїхати із села. Потрапив аж у Кострому, встиг виховати двох синів і тихо пішов із життя.

Подальша доля О. Береста склалась драматично. Берест опинився в Росії. Одружившись на ростовчанці, Олексій перебрався до неї. Там його посадили спершу в крісло директора районної кінофікації, а вже в 1953 році — за ґрати! Не мав би клопотів, якби змирився з несправедливістю і мовчав. А Берест закидав інстанції скаргами: як же так? Доуточнювався, що завели на нього кримінальну справу. «Копали» слідчі настирно, не панькаючись із фронтовиком. Під час чергового допиту двометровий велетень не стерпів образи сталінського посіпаки («Та який із тебе фронтовик? Десь по тилах, мабуть, відлежувався!») і викинув слідчого через вікно. Відбув термін ув'язнення — працював на «Ростсільмаші». А 3 листопада 1970 року, рятуючи п'ятирічну дівчинку, загинув під колесами залізничного потяга.

Після розпаду Союзу журналісти відкрили чимало «білих плям». Так ось, розповідаючи про те, як над рейхстагом з'явився прапор військової ради 3-ї ударної армії, вони чомусь називали молодшого лейтенанта Береста «русским богатырем», «сыном Тихого Дона», «настоящим русским человеком». А він був українцем. І лишився ним.

Колишній глава держави Віктор Ющенко підписав Указ «Про присвоєння Олексію Бересту звання «Герой України» (посмертно) і нагородження орденом «Золота Зірка» за бойову відвагу, особисті мужність і героїзм, виявлені під час Берлінської операції та встановлення Прапора Перемоги над Рейхстагом.

III. Підбиття підсумку уроку

Війна — це сльози, невинна кров, руїна, горе. Війна — це смерть. Нагла смерть. У пеклі Другої світової війни загинули мільйони людей.

Загибель кожної людини — це мікроінфаркт Землі, Всесвіту. Земля стомилася від війн і наглих смертей...

У віках залишиться великий подвиг народу, який зупинив чорну примару фашизму. І кожна людина на Землі має сказати **«НІ ВІЙНІ»**. Бо великий подвиг дістається великою кров'ю...

Вічна пам'ять вершителям великого подвигу, нашим дідам і прадідам!
Хай спасенною буде земля наша від війни!